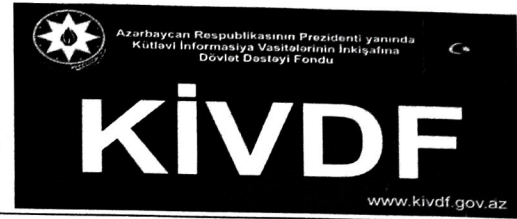

Layihənin istiqaməti: Azərbaycanın dövlətçilik tarixinin, milli adət-ənənələrinin, elm və mədəniyyətinin təbliği

№ 41 (2075) 16 aprel 2020-ci il

"MƏNƏ İRANDA ŞİRİN OĞLU MƏHƏMƏD, QARABAĞDA QAZANPAPAQ MƏHƏMƏD DEYƏRLƏR.."

(əvvəlki ötən sayımızda)

Yevlax dəmir yolu vağzalında və Qarxun kəndində M.Ə.Rəsulzadənin və Nuru paşanın rəhbərliyi ilə təntənəli yığıncaq keçirilir. Dəmir yolu vağzalında Nuru paşa ətrafı çıxışının sonunda türk dövlətinə məqsədli şəkildə yönələn bu işğalın qarşısını almaq üçün camaatı səfərbər etməyi, könüllülərin sayını artırmağı, əlavə ordu qüvvələrinə gələcək qədrə qatırmaq, an başlıcası, Kürün körpüsünü nəyin bahasına olursa olsun, əldən verməməyi ciddi tövsiyə edir və çıxışını "Biz burda dönməyə yox, ölməyə gəlmişik. Qələbə bizimlə olacağı" sözləri ilə tamamlayır.

Bu yığıncaqda Qazanpapaq Məhəmməd də iştirak edirdi. O, bəylikdən, dəstəbaşılardan olduqca yerdən alını qaldırılıb söz alırdı.

- Mən sizinlə razıyam. Öz dəstəmlə 115-a yaxın adamla Bərdə, Ağdam, Tərtər ərazisində bu işləri öz üzərimə götürürəm...

Nuru paşa çönbü yanında əyləşən Qarxunlu Əşrəf bəy:
- Yaman ötkəm danışıq - deyib, onun kimliyi ilə maraqlanır.
- Qazanpapaq Məhəmməddir, özü də çox mərdidir...

Qazanpapaq Məhəmməd danışıqda, Nuru paşa başını asta-astla yelləyib məmnunluğunu bildirəndə Qazanpapaq Məhəmməd:

- İcazənizlə iclasdan sonra, bu bərdə sizə öz təkliflərimi daha ətraflı bildirərəm.

İclasdan sonrakı görüşdə Qazanpapaq Məhəmməd söz verir ki, əlavə yerli qüvvə toplaqla Bərdədən Laçına qədər əraziyə emənlərə qarşı necə lazımdır vuruşacaq. Belə də oldu. Qazanpapaq Məhəmməd türk qoşunlarının tərkibində gənci gəncidüzlü Qarabağın kəndlərində daşnak silahlı birləşmələrinə qarşı vuruşdu. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti zamanında da Gəncə Müsəlman Komitəsinin Bərdə kö-

nüllü özünümüdəfiə bölüyünün komandiri kimi ərmani terroruna və bölgəvi təbliğatına qarşı mübarizəsini davam etdirirdi.

1920-ci ilin aprelinde Azərbaycan XI Ordu tərəfindən işğal ediləndə ərmanilər daha da fəallaşdı. Bir yandan da Hərbi İnqilab Komitəsi yeni quruluşu qəbul etməyən müsəvatçılara, millətçilərə və qaçaqlara axtarıldı. Bu vaxt Bərdədə oltırayad komandiri olan İsgəndər Qarabağiyə çuğul xəbər verir ki, Qazanpapaq Məhəmməd Əyricədə dostu Qulunun evindədir. O da tez atlanıb bir neçə nəfərlə gedir Qazanpapaq Məhəmmədi tutub Bərdəyə gətirsin. Evi mühəsirəyə aləndə Qazanpapaq Məhəmməd çay süfrəsi arxasında əyləşmişdi. Səsa bütün kənd Qulunun evinin qabağına yığılırdı. İsgəndər Qarabaği də küçədə camaatın arasında ağayana var-gəl edirmiş.

Qazanpapaq Məhəmməd səsa-küyə artırırmayacağına baxır ki, camaat arasında özünü qəhrəman kimi göstərmək istəyən dəstə reisi deyir:

- Mən İsgəndər Qarabaği Axtarıram o Qazanpapaği. Ətrafındakı kənd sakinlərindən biri soruşur:

- İsgəndər əmi, neyləyirsən onu? Dəstə reisi əlini havada yellədə-yellədə deyir:

- Onun atasını yandırırıq, gümsü də təklil nəqarını özüm bağlayacağam belimə.

Bu zaman Qazanpapaq Məhəmməd durtduğu yerdən dilənir:

- İsgəndər əmi, o sözür biz də təkrar etlə.

Dəstə reisi görür ki, Qazanpapaq Məhəmməd gümsü dəstəklil nəqarın da əlində, ona çox diqqətlə baxır. Bu dəfə qorxusundan dil topuq vura-vura deyir:

- Mən İsgəndər Qarabaği Olmuşam zamana qurmuşam. (Bax: Qarabaği: Folklor da tarixdir", Bakı, 2014, səh. 47-48).

Qazanpapaq Məhəmməd yaşay-yaşay öz yazınlarında iki dizini yerə qoyaraq

imdad diləyən dəstə reisinin boynu bərkəli kətilindən yapıb ayığa durtuzur. Bir camaata baxır, bir də cüca kimi burtuşən dəstə reisinə, deyir:

- Bu dəfə səni bu camaata bağışlayıram, amma bir də qabağıma çixsam...

Bunu görən dəstə üzvləri İsgəndər əmidən qabaq yol alırdı galdikləri səmtə, dəstə reisi də onların arxasına.

Qarabağda yeni quruluş qarşı aradı arası kəsiliməyən kəndli üsyanları və iltişləşlər qarşısını almaq üçün respublika Xalq Daxili İşlər Komissarı Mir Cəfər Bağırov tez-tez Yevlaxda, Bərdədə, Tərtərdə, bir sözlə günərlə Qarabağın müxtəlif qaynar nöqtələrində olurdu. Bölgədə hansı rəy yolda, hansı kənddə olmasından asılı olmayaraq, axşamları çox gizi şəkildə Ağdamda sayılıb-seçilən Camal bəyin evinə gəlirdi, qənci burada qalırdı. Bir dəfə Mir Cəfər Bağırov dostu Camal bəyin evində olanda əqrəmi qaçaqları onu aradan götürmək qərarinə gəlirdi.

Camal bəy çox hörmətli və xeyirxah adam olduğundan qaçaqlardan biri bu məsələyə yox deyə bilmədiyindən yaxın adamlarından bəyə xəbər çaldırırdı ki, "Kişini evdən çixartırsınlar".

Camal bəy baxır ki, qonağı təkbaşına qoruyub biləcəyək. Təcili Bərdəyə Qazanpapaq Məhəmmədin üstünə adam göndərir. O, dostunun sözüni yəmə salırmı, bir neçə adam götürüb Ağdamla gəlir.

Gecədən xəyli keçmiş başına gələn qaçaqlar mülkün yaxınlığında Qazanpapaq Məhəmmədlə qarşılaşırdı. O, dostu Camal bəyin xəhisli ilə gəlidiyi söyləyir. Qazanpapaq Məhəmmədi yaxşı tanıyan qaçaqlar münasibətli gərginləşdirməmək üçün sakitcə geri dönürdülər.

Bərdə əhalisi XI Qızıq Orduya qarşı vuruşmaqda hazırlaşır bəhanəsi ilə bölgəviklərin axşam şəhərə hücum edib, evləri qarət edəckənlərini, qırğın törədəckənlərini eşidən Qazanpapaq Məhəmməd öz dəstəsi ilə gürnətədən sonra ikibir-üçbir gəlir rə-

QAZANPAPAQ MƏHƏMƏD (1824-cü il)

yon mərkəzində "İmamzadə" məscidində gizlənir. Şəx qarışandan sonra Bərdəyə doğru İrəliləyən əksəriyyəti ərmanilərdən ibarət ordu əsgərlərindən qırıldığını qırır, qıra bilmediklərini də Yevlaxa kimi qovurlar.

Sağ qalan əsgərlər bir gün sonra Bakıdan gələn əlavə qüvvə ilə Yevlaxda birləşərək təzədən Bərdəyə hücum edirdi. Ordu Bərdəni zəbt edərkən, Xankəndi istiqamətində hərəkət edəndə Ləmbəran kəndi yaxınlığında ciddi müqavimətə rast gəlir. O vaxt bu kənddə 1000-dən çox ev var idi. Müdafiəni təşkil edən kəndlilər əhsəqal Mir Cəmal bəy (tanınmış dövlət və ictimai xadim Əli Ləmbəranskinin atası) idi.

Cəmal bəy həkim idi, ali tibb təhsilini Peterburqda almışdı. Dünyada gedən ictimai-siyasi hadisələrdən və bölgəviklərin vuruşkarlığında yaxşı xəbərdar idi.

Onun rus məmurları və çar əyanları yanında da sözü keçərdi idi. Peterburqlu dostlarının köməyi ilə Nikolay hökumətinin Tiflis çarşinliyindən icazə alaraq kənddə öz hesabına dörsinifli rus-tatar məktəbi açmışdı, məktəbə Peterburqdan təcru-

bəli rus dili müəllimi də davət etmişdi. Müəllimin əməkhaqqını da özü ödəyirdi.

Cəmal bəy Qazanpapaq Məhəmmədlə çoxdan dost idi. Əsgərlər na qədr cəhd etsələr də camaatın müqaviməti qıra bilmirdilər. Mühəsirədə olan ləmbəranlıların inadkarlığından xəbər tutan respublika xalq daxili işlər komissarı Mir Cəfər Bağırov Bərdəyə gəlir. Bunu eşidən Qazanpapaq Məhəmməd Mir Cəfər Bağırovun yaxın dostu, Ağdam rayonunun sayılan müləkdarlarından Camal bəy Mirzəyəvə xəbər göndərir ki, mani Mir Cəfər Bağırovlə görüşür, bu məsələni qırğınsız həll edir.

Camal Mirzəyəv bir gün sonra görüşü təşkil edir. Qazanpapaq Məhəmməd M.C.Bağırovlə görüşüb təkliflərini verir, məsələni konkret həll etmək üçün bir gün vaxt istəyir. Lakin M.C.Bağırov ona inanmadığını bildirir və sonda bir şərtlə razılıq verir: "Sənə ilə üç nəfər hökumət adamı gedəcək - biri sağında, biri solunda, biri də arxada, əgər dediyin kimi olmasa..."

Qazanpapaq Məhəmməd yox deyə bilir. M.C. Bağırov Məhəmmədin gümsü dəstəklil nəqarını və üfəngini əlindən alır, öz adamlarını silahləndirir. Beləcə üç nəfər müşayiəti ilə Qazanpapaq Məhəmməd Ləmbəran kəndinə yaxınlığında keşikçilər gedib Cəmal bəyə veriridilər.

Cəmal bəy dostunu məhrəblənliyə qarşılayır, tanındığı "silahaşğarların" iştirakı ilə xeyli söhbət edir. Axırda sözü də bu olur ki, "...mən də bilirməm ruslar güclüdürlər, amma neyləyəyək? Bizə zəmin duran lazımdır ki, camaatı qırmasınlar."

Qazanpapaq Məhəmməd "silahaşğarın" ilə gəlmiş məsələni ölkəvi kimi Mir Cəfər Bağırovlə danışıq. Sonda Qazanpapaq Məhəmməd: - Kənd təntənə oimağa tam hazırdır, gedə bilərsiniz, amma bir nəfərin də burnu qanamamalıdır - deyəndə, M.C. Bağırov yəni ona inanmır. Günüortaya yaxın Qazanpapaq Məhəmmədin kürəyinə silahlını dirəyir. Qazanpapaq qabaqda, ardınca əsgərləri Ləmbərana tərəf hərəkət edirlər. "Əgər bizə tərəf birca dəfə atış açıl-

sa, səni güllələyəcəm" - deyir. Kəndə sakit və ətəməsəz girirlər. Mir Cəfər Bağırov görür ki, Qazanpapaq Məhəmməd söz sahibidir. Eldə-əbdə da böyük hörmətli var. Onu da öyrənir ki, Qazanpapağın bacısı oğlu, Yevlaxın Salahlı kəndindən olan Qaçaq Alısoydu da adı adam deyil, varlı-karlı mülkəddərdir. 200 hektardan çox torpaq, meşə sahəsi, Kəpəz yaylağında Düzyurd deyilən ərazidə, Gəlin qayasının ətrafında 300 hektar yaylaq yeri, 110 atı, 90 cəməni, 800-dən çox qoyunu var. Azərbaycan birinci şəxsi ilə Qazanpapaq arasında etibarlı münasibət yaranır. M.C. Bağırov bir neçə gündən sonra Qazanpapaq Məhəmmədi Bərdə, Tərtər, Ağdam, Yevlax, Ağcabədi üzrə Qəza miilsinin reisi təyin edir. Özü də ayda bir dəfə gəlir Qəza mərkəzində görüşlər və iclaslar keçirir, bölgədə vəziyyətlə yaxından tanış olur. M.C. Bağırov iclaslarda, yığıncaqlarda həmişə birincisi Qazanpapaqla görüşüb, yanında otururdu. İclas qurtaranda zəlin çixış qapısına doğru gedəndə ehtiram əlaməti olaraq Qazanpapağı gözləyər, onu qabaqda buraxar, sonra yoluna davam edirdi.

Qazanpapaq Məhəmmədin nəvəsi, 82 yaşlı Əşrəf Muradovundeyinə görə, babası nəvəsi Mina xanım əlavə bir dəfə camış qatığı, qayma, nehrə vəyi qarışdırıb, turac, kəkkil və s. kənd sovgatı hazırlayıb M.C. Bağırovuna evinə gərdirdi. Beş-on gündən sonra həmin zənbil içində gənd, qay, şəkər tozu, parça, sabun və s. ilə gəri qayıtlardı.

(ardı növbəti sayımızda)

Rəhman SALMANLI, ttdq@atqz-jurnal.az

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ YANINDA KİVDF İNFORMASIYA VƏ SƏTƏLƏRİNİN İNKİŞAFINA DÖVLƏT DƏSTƏYİ FONDUNUN MƏLİYYƏT YARDIMI İLƏ